*It is summarized that the enforcement fee and the basic remuneration are, first of all, fees for decisions enforcement, and, at the same time, they serve as punishment for the debtor's failure to execute the decision voluntarily (before the enforcement document is delivered) and encourage the defender to execute the decision voluntarily without the involvement of law enforcement agencies. The article positively points out the dualistic legal nature of these funds and the preservation of this nature in the new draft law in the context of the enforcement sanction and specifies which regulation features of this nature should be improved. For instance, in the article it is considered to be appropriate to reduce the enforcement sanction, if the debtor executes the court order himself within a short period from the beginning of the order enforcement or if the enforcement document is returned or the order enforcement is terminated without actual execution.*

*Keywords: means of enforcement proceedings, the amount of recovery, actual execution, return of the enforcement document, termination of enforcement proceedings.*

**Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies, 2021; 3 (118): 68-73**
**УДК 342.4**
**DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/3.118-12**

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing center "Kyiv University", 2021

**О. В. Марцеляк, д-р юрид. наук, проф.**
**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна**
**ORCID ID: 0000-0001-6686-0255**

# 25 РОКІВ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ПІДСУМКИ І ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

***Метою статті є аналіз ролі Основного закону України у вітчизняному державотворенні та правотворенні, дослідження проблеми необхідності та напрямів його вдосконалення.***

***Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. В основу дослідження покладено філософський метод діалектики. Для досягнення мети роботи використано такі методи пізнання: логіко-семантичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та інші методи пізнання процесів і явищ.***

***Акцентується увага на тому, що прийняття Основного закону в 1996 році ознаменувало собою важливий етап національного державного будівництва, який законодавчо визначив трансформаційний перехід України від тоталітаризму до демократії. Зазначено, що Конституція України як правовий акт вищої юридичної сили виступила правовим фундаментом формування України як демократичної, правової, соціальної держави, стала політико-правовим документом програмного характеру, який націлив українське суспільство, органи державної влади на відповідні демократичні реформи у сфері вітчизняного державотворення та правотворення.***

***Зазначено, що цілий ряд чинників політичного, соціального, економічного, правового характеру ставлять на порядок денний питання проведення в нашій країні конституційної реформи, яка має бути спрямована на досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, модернізацію існуючої системи управління, удосконалення механізму публічної влади, правового статусу людини і громадянина.***

***Визначено, що сама модернізація Основного закону України має бути спрямована, перш за все, на забезпечення легітимізації самої Конституції України й охоплювати такі напрями: 1) усунення зі змісту Конституції України суперечливих положень і радянських рудиментів; 2) удосконалення національної політичної системи і вітчизняного механізму публічної влади (зокрема й децентралізація влади); 3) упровадження ефективної моделі територіального устрою України.***

***Зроблено висновок, що конституційна реформа в Україні має бути всеосяжною, системною, повною, відбуватися чітко в межах приписів розділу XIII Конституції України. Оновлена Конституція України має гарантувати незворотність демократичного розвитку країни, стати дієвим інструментом захисту України від зовнішньої військової агресії, має убезпечити український народ від загроз і викликів в умовах глобалізації, кліматичних змін, міжнародного тероризму; має стати конституцією майбутнього, конституцією розвитку, конституцією гарантії самовираження й утвердження людини як неповторного члена соціуму, конституцією-взірцем нових конституційних цінностей і нових підходів розуміння сутності держави, громадянського суспільства і людини.***

***Ключові слова: конституція, конституційний реверс, конституційна реформа, модернізація Основного закону України.***

## ВСТУП

2021 рік характеризується ювілейними датами, які є важливими для вітчизняного державотворення. Серед цих дат 28 червня – 25 років прийняття Основного Закону України, та 24 серпня – 30 років прийняття Акта проголошення незалежності України. Ювілейні дати національного державного будівництва ставлять на порядок денний необхідність дати їм правову оцінку – наскільки вони відповідали потребам часу, формуванню України як демократичної, правової, соціальної держави і сучасним запитам українського народу. Особливо це стосується Конституції України з погляду становлення вітчизняного конституціоналізму, ролі Конституції України у формуванні правової системи й у сучасному національному державотворчому процесі, проблем реалізації чинної Конституції України, підстав та передумов її реформування, напрямів конституційної реформи в Україні, способів і правових механізмів її проведення.

Метою роботи є аналіз ролі Основного закону України у вітчизняному державотворенні та правотворенні, дослідження проблеми необхідності та напрямів його вдосконалення.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері національного конституційного будівництва.

Методологія дослідження охоплює сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання (методи діалектики – логіко-семантичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та інші методи пізнання процесів і явищ).

## ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

**Конституція України як акт утвердження української державності**. Прийняття 28 червня 1996 року Конституції України стало визначною подією в житті молодої української держави й українського народу. Основний закон ознаменував собою важливий етап вітчизняного державотворення, який законодавчо визначив трансформаційний перехід України від тоталітаризму до демократії. Конституція України увібрала в себе передовий досвід розвинутих демократичних країн у сфері конституціоналізму, гуманістичні цінності світової спільноти, чітко визначила баланс між інтересами та потребами держави, суспільства й окремої особистості. І таким чином, як правовий акт вищої юридичної сили вона виступила правовим фундаментом формування України як демократичної, правової, соціальної держави, стала політико-правовим документом програмного характеру, який націлив українське суспільство, органи

© Марцеляк О. В., 2021

державної влади на відповідні демократичні реформи у сфері вітчизняного державотворення.

Важливим фактором стало й те, що новий Основний закон інституціоналізував нову конструкцію влади, яка ґрунтується на її поділі, чітко окреслив механізм державної влади та повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування, конституював демократичні засади правового статусу людини і громадянина, визначив моральні, політичні, економічні та правові орієнтири у сфері регулювання прав, свобод і обов'язків людини і громадянина в Україні. Конституція виступила фундаментальною основою подальшого розвитку національного законодавства, стала ядром правової системи України.

**Необхідність реформування Конституції України**. Водночас сьогодні, коли ми відзначаємо 25-річчя Основного закону України, маємо зазначити, що сучасний етап національного державотворення характеризується складною політичною, економічною та соціальною ситуацією. У країні складна ситуація у сфері охорони здоров'я й освіти, мають місце подальше зубожіння населення, зростання правового нігілізму й рівня злочинності, все більше наша країна відстає в економічному та науковому плані від розвинутих країн світу тощо. Тому постає питання, який вихід із цієї ситуації? Різні фахівці говорять про свої шляхи виходу з національної кризи – економісти стверджують про зміну економічної політики держави, політологи – про модернізацію політичної системи України, правники – про вдосконалення механізму правового регулювання. І раціональне зерно у кожному із цих підходів є. Однак ми маємо розуміти, що основу всіх цих змін, новацій повинна складати реформа Основного закону України.

Це ставить на порядок денний питання проведення в нашій країні конституційної реформи, яка виступає однією з передумов вступу України в ЄС і має бути спрямована на досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, модернізацію існуючої системи управління, удосконалення механізму публічної влади, територіального устрою, правового статусу людини і громадянина. Ураховуючи твердження відомого професора Джовані Сарторі, який сказав, що "конституції якоюсь мірою схожі на двигуни, тобто механізми, що повинні "працювати" і які повинні забезпечити визначений результат" [1, с. 29–30], вітчизняна конституційна реформа має стати правовою основою зміни і модернізації форми та змісту існуючих суспільних відносин. З урахуванням останніх подій в Україні – анексією Автономної Республіки Крим, військовими діями в Донецькій та Луганській областях – реформа має визначити нову модель територіально-політичної організації країни, виступити необхідною передумовою для здійснення ефективної державної регіональної політики, проведення економічних і управлінських реформ. Це забезпечить, у свою чергу, активізацію політичних, економічних і соціальних реформ, котрі розпочато в умовах виходу українського суспільства із системної кризи.

Проте, як правильно зазначає Ю. С. Шемшученко: "Обґрунтування необхідності внесення змін до чинної Конституції України є ключовим у визначенні змісту майбутніх конституційних змін. Причому йдеться не про абстрактну "потребу взагалі" щось змінити у нашій Конституції, а про конкретну необхідність справді потрібних її змін. Для визначення цієї конкретної необхідності й потрібні узагальнення практики реалізації Конституції України з урахуванням тенденцій сучасного конституціоналізму. Ураховуючи це узагальнення і спираючись на нього, ми отримаємо можливість науково обґрунтувати і сформулювати конкретну необхідність конституційних змін, і на основі цього визначити характер їхнього змісту" [2, с. 29–30].

На наш погляд, необхідність проведення конституційної реформи, як це не парадоксально, має бути спрямована, перш за все, на *забезпечення легітимізації самої Конституції України*. Необхідно відновити легітимність Конституції України як акта установчої влади. Нині ця легітимність істотно підірвана, по-перше, тим, що 8 грудня 2004 р. на позачерговому пленарному засіданні Верховною Радою України було прийнято пакетним голосуванням 402 голосами Закон про внесення змін до Конституції України № 2222-IV (разом із Законом про особливості застосування Закону про вибори Президента України при повторному голосуванні 26 грудня 2004 р.). Прийняття таким чином Закону про внесення змін до Конституції України № 2222-IV ставить під сумнів його легітимність, оскільки **під час його ухвалення були порушені процедури, зокрема,** був відсутній висновок Конституційного Суду України на відповідний законопроєкт (до нього у процесі розгляду та голосування 8 грудня 2004 року вносились зміни), і внесення змін до Конституції не передбачає "пакетного" голосування.

По-друге, легітимність чинної Конституції України підривається так званим феноменом "конституційного реверсу", коли конституційне регулювання змінювалося на користь однієї чи іншої редакції Конституції внаслідок, рішень, не передбачених процедурою внесення конституційних змін. Перший раз це відбулося через рішення Конституційного Суду від 30 вересня 2010 року [3], яке привело до Революції Гідності 2013–2014 рр. І в рішенні Венеціанської комісії справедливо зазначено, як цілком очевидне, що поточне конституційне поле держави, засноване на рішенні Конституційного Суду (від 30 вересня 2010 р.) не має достатньої легітимності, яка може бути досягнута лише в результаті … конституційної процедури внесення змін до Конституції Верховною Радою України [4].

Другий випадок такого "конституційного реверсу" – це рішення Верховної Ради України від 21 лютого 2014 року, коли національний законодавчий орган, виконуючи положення Угоди про врегулювання кризи в Україні, прийняв Закон "Про відновлення дії окремих положень Конституції України" [5], який був згодом підписаний виконуючим обов'язки Президента Головою Верховної Ради Олександром Турчиновим. 22 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла постанову "Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, зі змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII". Обидва документи були прийняті більше, ніж двома третинами від конституційного складу народних депутатів України. Однак це було зроблено без рішення профільного комітету вітчизняного парламенту та без висновку Конституційного Суду України, що суперечить установленій процедурі внесення змін до Конституції України. Як зазначено окремими експертами, з політичного погляду такі рішення Верховної Ради були абсолютно необхідними і спрямовувались на обмеження повноважень Президента та відновлення конституційного ладу, що існував до узурпації влади президентом Віктором Януковичем. З правового ж погляду такі рішення викликали чимало запитань, оскільки відбулися не на підставі передбаченої Конституцією процедури [6].

Отже, можемо резюмувати, що конституційна реформа в Україні повинна відбуватися чітко в межах приписів розділу XIII Конституції України – це необхідна умови легітимності самого Основного закону України.

**Напрями вдосконалення Конституції України**. Модернізація Основного закону України має охоплювати такі напрями:

1) ***усунення зі змісту Конституції України суперечливих положень і радянських рудиментів***. Основний закон України приймався 1996 року, коли у свідомості більшості політиків, науковців, громадськості ще залишалися радянські цінності й підходи у регулюванні суспільних відносин. І внаслідок цього Конституція України 1996 р., незважаючи на те, що отримала широку підтримку з боку міжнародної спільноти як така, що відповідає міжнародним стандартам у галузі конституціоналізму, все-таки являє собою конституцію перехідного періоду. На це неодноразово зверталася увага з боку вітчизняних науковців, які пишуть, що з правового погляду, це з одного боку наводить на думку, що "проблемність" нашої Конституції полягає передусім у перманентному нехтуванні її реальним сенсом і змістом, у перекрученнях щодо застосування. А з іншого боку, дає ще більше підстав для твердження про існування проблеми взаємообумовленості низки конституційних принципів, норм та інститутів, слабкості зв'язку різних інститутів та основних конституційних принципів. Означене підтверджує існування проблеми форми (внутрішньої) конституції, а точніше "конфлікту" форми і змісту Основного закону України. В такому контексті можна вести мову про потребу узгодження юридичної і фактичної конституції та необхідність конституційної реформи в Україні [7, с. 35–36].

Справедливою вважаємо думку фахівців, які підкреслюють, що розділ ІІ Конституції "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" закріплює соціально-економічні права за формулою, однаковою і для природних прав людини "кожен має право…". Такий підхід до соціально-економічних прав є радянським спадком і не відповідає доктрині західного конституціоналізму. Разюча розбіжність між прописаними у Конституції благами соціальних прав і тим, що громадяни мають у реальності, є одним із чинників нерозуміння цінності Конституції громадянами, сприйняття її в цілому, як чогось умовного, нежиттєздатного [6].

Приблизно про це ж говорить і О. І. Ющик, який звертає увагу на закріпленні у Конституції України відносно високого рівня "конституційних прав і свобод людини і громадянина навіть порівняно з так званими "розвиненими демократіями" світу", та, з іншого боку, нездатної забезпечити і гарантувати більшість із цих прав і свобод, конституційної організації державної влади. Цей учений зазначає також суперечливість і непослідовність викладення основних засад Конституції, насамперед положень про суверенітет народу, відповідальність держави перед людиною, поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, принципу верховенства права тощо, відсутність їхнього відповідного розвитку у наступних положеннях Основного закону [8, с. 461, 462].

В. М. Шаповал також звертає увагу, що на час прийняття Конституції 1996 р. розвиток держави, "характеризувався збереженням значних інституційних і сенсуальних (смислових) елементів від радянської організації влади у поєднанні із запозиченнями частини здобутків світового конституціоналізму", такі елементи є у змісті Конституції, а "здобутки світового конституціоналізму нерідко компрометуються перекрученнями у тлумаченні і правозастосуванні" [9, с. 9].

Зазначимо, що такий стан конституційного розвитку характерний для більшості держав колишнього соціалістичного табору, що обумовлено переходом суспільства, держави, правової системи від соціалістично-комуністичних до соціально-демократичних, ліберальних цінностей, пошуком ефективної моделі їхнього розвитку. В останні роки перехідний період в Україні вийшов на "завершальну, кінцеву" стадію такого пошуку, що пов'язано з європейською інтеграційною визначеністю, а його завершення логічно пов'язується з набуттям Україною повноцінного членства в ЄС. Логічно, що такий етап вітчизняного державотворення має знайти відображення в Основному законі;

2) ***модернізація національної політичної системи й удосконалення вітчизняного механізму влади.*** У правничій і політологічній літературі справедливо підкреслено, що конституційна реформа за своєю природою завжди охоплює упорядкування існуючих владовідносин, вона спрямована на їхнє вдосконалення та пов'язана з реформою політичної системи суспільства. Дійсно, Конституція України закріплює основи взаємовідносин між громадянином і державою, суспільством і державою, громадянином і суспільством, які виникають із приводу здійснення політичної влади, і зміна параметрів таких взаємовідносин реформує як політичну систему, так і тягне за собою зміни до Основного закону. В. Селіванов із цього приводу зазначає, що вдосконалення Конституції України хоч і має самостійне значення стосовно політичної системи, але все ж повинно сприяти подальшій демократизації всіх сфер суспільного життя, зокрема і політичної системи України, переходу від формального визнання демократичних принципів на рівні державної влади до їхнього реального впровадження в життєдіяльність суспільства [10, с. 16]. Таким чином конституційна реформа на рівні Основного закону України має визначити прогресивні зміни в політичній системі суспільства, у владовідносинах, у суспільному і державному житті взагалі, передбачити еволюційний розвиток української держави і суспільства, їхніх політичних і неполітичних інститутів.

Доказом цього слугує і 25-річний термін функціонування визначеного Конституцією України в 1996 році механізму публічної влади, який сьогодні свідчить про необхідність його модернізації. Це стверджують і зарубіжні фахівці. Так, на думку Венеціанської комісії, всеосяжна конституційна реформа в Україні повинна зміцнити стабільність, незалежність та ефективність державних інститутів за допомогою чіткого розподілу повноважень та ефективних стримувань і противаг. Вона також має запровадити додаткові механізми і процедури парламентського контролю за діями і намірами виконавчої влади [4].

Як зазначають експерти Центру політико-правових реформ, фактично механізм державної влади має бути сконструйований заново, потрібно абстрагуватись від тих моделей організації державної влади, що передбачені Конституцією України в редакції 1996 та 2004 років. Для обох характерні теоретичні недоліки й обидві моделі не пройшли випробовування практикою.

Тому, як у свій час, поява перших конституцій і реальне функціонування їхніх основних інститутів (права людини, парламентаризму, незалежного судівництва) спочатку дали поштовх для перетворення ранньобуржуазних держав на держави конституційні, а згодом – заклали надійні основи для утвердження конституціоналізму як доктрини та політико-правової практики [11, с. 4], так сьогодні ми маємо виробити та прийняти таку модель Основного закону, яка не тільки вбиратиме в себе передові ідеї сучасного конституціоналізму, а й міститиме нові конституційні цінності, нові правила співжиття наших громадян. Ми маємо відмовитися від ряду конституційних догм (наприклад, щодо кількості гілок влади, розуміння правової природи окремих інститутів влади тощо), перезавантажити з урахуванням сучасних реалій розвитку суспільства, науково-технічного прогресу фун-

даментальні конституційні традиції і підходи. І як Китай дав колись світу порох і компас, як Греція дала світу основи демократії, так і Україна повинна дати собі і світу нову модель суспільного життя, новий механізм публічної влади, нову формулу взаємовідносин держави–суспільства–людини, в якій пріоритетність відводитиметься людиноцентристському підходу, щоб кожен міг, не порушуючи законів, реалізувати свій потенціал. Це свідчитиме про визнання людини беззастережною цінністю та джерелом усіх суспільних благ і відповідатиме кращим взірцям сучасного конституціоналізму.

Стоїть нині гостро на порядку денному і питання децентралізації влади, наслідком якої має бути оптимальний баланс (на основі законодавчого розмежування) повноважень між органами державної влади й органами місцевого самоврядування…, трансформація публічної влади в Україні з метою демократизації державного управління, ефективізації місцевого самоврядування та, відповідно, посилення публічно-самоврядної влади, що в сучасних умовах для України є гарантіями збереження її територіальної цілісності, стабілізації соціально-політичної ситуації та водночас конституційно-правовим підґрунтям подальшого розвитку як демократичної правової держави [12, с. 46, 49]. Не слід залишати поза увагою і проблему інституціоналізації нових для України інститутів влади таких, як Національне антикорупційне бюро, Національне агентство із запобігання корупції, спеціалізованих омбудсманів тощо, їхню легітимізацію на рівні Конституції України.

3) ***упровадження ефективної моделі територіального устрою України.*** Нинішня система територіального устрою України не є досконалою. Вона охоплює близько 30 тис. населених пунктів (приблизно 28388 сіл, 886 селищ, 460 міст) і копіює адміністративно-територіальний поділ УРСР, відображає тогочасні аспекти політичного і соціально-економічного розвитку країни, які були зумовлені партійною та командно-адміністративною системою управління і привели до дисбалансу економічного розвитку різних регіонів України, диспропорції адміністративно-територіальних одиниць, що породили анклави, ексклави, "міста-матрьошки"; надмірну подрібненість адміністративно-територіальних одиниць нижчого рівня адміністративно-територіального поділу; має наслідком відсутність належної організаційної та фінансової бази адміністративно-територіальних одиниць, яка приводить до залежності від центру і сповільнює процес децентралізації влади і розвитку самоврядування, розмежування сфер компетенції та визначення чіткого розподілу повноважень органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, що, у свою чергу, призводить до ускладнення можливості управління територіями, стимулювання їхнього економічного розвитку та доступності надання базових адміністративних і соціальних послуг населенню [13, с. 6].

Територіальний устрій має слугувати основою територіально-політичної організації країни, виступати необхідною передумовою для здійснення державної регіональної політики, проведення економічних і управлінських реформ із метою збалансування розвитку та підвищення життєвого рівня населення різних регіонів країни. Тому питання реформи територіального устрою вкрай важливе, і події в Донецькій і Луганській областях – яскраве свідчення цього. Необхідно впровадити в Україні і закріпити це на рівні Основного закону, ефективну модель територіального устрою, реорганізувавши існуючі адміністративно-територіальні одиниці й упровадивши регіоналізацію держави за прикладом розвинутих демократичних країн. Причому, на наш погляд, концепція регіоналізації України має виходити за межі областей і охоплювати такі самобутні регіони: 1) Кримський (на базі Автономної Республіки Крим) із центром – м. Сімферополь); 2) Причорноморський (Одеська, Херсонська, Миколаївська області) із центром – м. Одеса; 3) Донбаський (Донецька, Луганська області) із центром – м. Донецьк; 4) Подніпровський (Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Запорізька області) із центром – м. Дніпро; 5) Слобожанський (Харківська, Сумська, Полтавська області) із центром – м. Харків; 6) Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області) із центром – м. Вінниця; 7) Поліський (Київська, Чернігівська, Житомирська області) із центром – м. Житомир; 8) Волинський (Волинська, Рівненська області) із центром – м. Луцьк; 9) Карпатський (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області) із центром – м. Львів. Визначення таких регіонів випливає з функціональної однорідності зазначених адміністративно-територіальних одиниць, а впровадження – на рівні Основного закону такої моделі регіоналізації України сприятиме ефективній державній регіональній політиці, яка, у свою чергу, буде органічно сприйматись мешканцями, буде стійкішою до впливів демографічних та економічних викликів і не допускатиме протистояння різних соціальних груп на міжетнічному, релігійному, історичному, політичному ґрунті.

Погоджуємося з експертами Центру політико-правових реформ, що крім змісту майбутніх конституційних змін, не менш важливим питанням є те, як проводитиметься конституційна реформа. У конституційному процесі Україна накопичила достатньо помилок, щоб винести відповідні уроки. Цього разу конституційну реформу необхідно провести професійно, відкрито, прозоро, з максимальним залученням громадянського суспільства на всіх її етапах. Від якості конституційної реформи залежить, чи стане Україна на шлях побудови справедливого правління, а чи знову піде по черговому колу безправ'я. У цьому процесі важливо не допустити використання політиками конституційної реформи з метою перерозподілу владних повноважень у своїх інтересах, ігноруючи необхідні стримування і противаги та європейські засади конституціоналізму. На жаль, саме так більшість політиків підходили до конституційної реформи в попередні періоди [6].

**ВИСНОВКИ**

Отже, можемо резюмувати, що конституційна реформа в Україні повинна бути всеосяжною, системною, повною, відбуватися чітко в межах приписів розділу XIII Конституції України і мати наслідком напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України на основі узагальнення практики реалізації Основного закону України, з урахуванням досягнень і тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму, вироблених світовою спільнотою демократичних цінностей, закріплення положень, які відповідають реальному стану розвитку української держави і суспільства, передбачаючи при цьому модернізацію національного механізму публічної влади, територіального устрою, визначаючи демократичні засади взаємовідносин держави і людини, суспільства і держави, людини і суспільства, які будуть спрямовані на формування України як демократичної, правової, соціальної держави. Конституційна реформа має відбуватися в межах приписів розділу XIII Основного закону України з метою набуття легітимності конституційних новацій. Легітимність конституційного процесу і конституційних положень – це необхідні умови легітимності самого Основного закону України.

Сьогодні нашій державі й українському народу потрібна Конституція, яка повинна врахувати не тільки кращі

здобутки вітчизняної політико-правової спадщини та сучасного західноєвропейського конституційно-правового досвіду, а і буде гарантувати незворотність демократичного розвитку країни; конституція, яка стане дієвим інструментом захисту України від зовнішньої військової агресії, убезпечить її від загроз і викликів в умовах глобалізації, кліматичних змін, кризи сучасної держави, міжнародного тероризму, який став загрозою міжнародній безпеці та світовому правопорядку. Саме тому, в основу функціонування майбутньої конституційної моделі організації публічних відносин мають бути закладені інтегральні підходи до розуміння місця людини в соціумі та взаємодії людини із суспільством і державою. Синергія такого підходу має вивести Україну на якісно новий рівень суспільного розвитку, забезпечити кожному українцю гідне сучасної людини життя, а всьому українському народові належне місце в майбутньому оновленому світі.

Нова Конституція України має стати конституцією майбутнього, конституцією розвитку, конституцією гарантії самовираження й утвердження людини як неповторного члена соціуму, конституцією-взірцем нових конституційних цінностей і нових підходів розуміння сутності держави, громадянського суспільства і людини, конституцією сильної, економічно розвинутої України, рівноправного партнера на міжнародній арені.

***Список використаних джерел:***


1. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідження структур, мотивів і результатів / пер. з 2-го англ. вид. /Дж. Сарторі. – К., 2001. – 224 с.
2. Шемшученко Ю. Проблеми наукового забезпечення сучасного конституційного процесу в Україні / Ю.Шемшученко // Право України. – 2012. – № 8. – С.28-34.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України": від 30.09.2010 р. №20- рп/ 2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 (Спец. випуск) – С. 5-30.
4. Висновок "Про конституційну ситуацію в Україні" Рада Європи; Висновок, Міжнародний документ від 17.12.2010 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a36.
5. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 року № 742–VII // Голос України. – 2014. – 1 березня. – № 39 (5789).
6. Конституційна реформа знову на порядку денному в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pravo.org.ua/ua/news/5804-?__cf_chl_jschl_tk__=cb3e443bb1e7dc2d06f24c162b4a4d42acbecd31-1588927616-0-AY63wdohUeGKeM0cEmRNu7-VhBT2fxgc7jaFlive40_qI0_tgwmcDBEC66bsshY4OkwldqT5YZHrPI2J2etVcxs9wjSj6yTzLp1SXuFEn9ZEClAexj-YzDL7xcyP943z9yTGYpvugUNEZORoQvs8ZPgAEANkBkxqoAqTcRMUQAk1d6S3Y2KGJW8Lp_Sq_v15xzNw2yJGYxA1FJduZuQW-fW9JrvjKVeqZAmzh7SyGMVt_NK7vtkGhXIZCRRczLpjehCAAEM97jDGtsNW9VGLncKzqbo_s0dVZgD9r20Ys0GT
7. Агафонова Н.В. Конституційна реформа в Україні: поняття, інституційний механізм та забезпечення ефективності: дис. докт. юрид. наук : 12.00.02 /Н.В. Агафонова. – Київ, 2017. – 406 с.
8. Ющик О. І. Конституційні основи та загальна концепція правової реформи /О. І. Ющик // Проблеми теорії конституційного права України / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Парламентське видавництво, 2013. – 616 с.
9. Шаповал В. Конституція України: аж двадцять років або лише двадцять років!? / В. Шаповал // Право України. – 2016. – № 6. – С.9-19.
10. Селіванов В.М. Демократичний вимір конституційної реформи в Україні: сучасне розуміння / В.М. Селіванов // Право України. – 2003. – № 9. – С. 17-23.
11. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу: Доповідь. – Львів; Астролябія, 2004. 31 с.
12. Крусян А. Всеукраїнський форум учених правознавців "Новітній конституційний процес в Україні: питання децентралізації влади" /А. Крусян //Право. Вісник. Додаток до журналу "Право України". – К.: Ін Юре, 2015. – С.46–49.
13. Магновський І.Й. Конституційно-правове регулювання територіального устрою України: історія, сучасність, перспективи: автореф. дис. …. докт. юрид. наук : 12.00.02 /І.М. Магновський. – Харків, 2015. – 40 с.


**References**


1. Sartori J. Comparative constitutional engineering: a study of structures, motives and results / trans. from the 2nd English. view. / J. Sartori. – K., 2001. – 224 p. (In Ukrainian)
2. Shemshuchenko Y. Problems of scientific support of the modern constitutional process in Ukraine / Yu. Shemshuchenko // Law of Ukraine. – 2012. – № 8. – P.28-34. (In Ukrainian)
3. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 252 people's deputies of Ukraine on compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine": dated 30.09.2010 №20-rp / 2010 // Official Gazette of Ukraine . – 2010. – № 72/1 (Special issue) – P. 5-30. (In Ukrainian)
4. Conclusion "On the constitutional situation in Ukraine" Council of Europe; Conclusion, International document dated 17.12.2010 // [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a36. (In Ukrainian)
5. On renewal of certain provisions of the Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of February 21, 2014 № 742 – VII // Voice of Ukraine. – 2014. – March 1. – № 39 (5789). (In Ukrainian)
6. Constitutional reform is again on the agenda in Ukraine // [Electronic resource]. – Access: https://www.pravo.org.ua/ua/news/5804-?__cf_chl_jschl_tk__=cb3e443bb1e7dc2d06f24c162b4a4d42acbecd31-1588927616-0-AY63wdohUeGKeM0cEmRNu7-VhBT2fxgc7jaFlive40_qI0_tgwmcDBEC66bsshY4OkwldqT5YZHrPI2J2etVcxs9wjSj6yTzLp1SXuFEn9ZEClAexj-YzDL7xcyP943z9yTGYpvugUNEZORoQvs8ZPgAEANkBkxqoAqTcRMUQAk1d6S3Y2KGJW8Lp_Sq_v15xzNw2yJGYxA1FJduZuQW-fW9JrvjKVeqZAmzh7SyGMVt_NK7vtkGhXIZCRRczLpjehCAAEM97jDGtsNW9VGLncKzqbo_s0dVZgD9r20Ys0GT
7. Agafonova NV Constitutional reform in Ukraine: concept, institutional mechanism and ensuring efficiency: dis. Dr. jurid. Science: 12.00.02 /N.V. Агафонова. – Kyiv, 2017. – 406 p. (In Ukrainian)
8. Yushchyk OI Constitutional foundations and general concept of legal reform / O. I. Yushchyk // Problems of the theory of constitutional law of Ukraine / For general. ed. Yu. S. Shemshuchenko. – Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2013. – 616 p. (In Ukrainian)
9. Shapoval V. The Constitution of Ukraine: as much as twenty years or only twenty years !? / V. Shapoval // Law of Ukraine. – 2016. – № 6. – P.9-19. (In Ukrainian)
10. Selivanov VM Democratic dimension of constitutional reform in Ukraine: modern understanding / V.M. Selivanov // Law of Ukraine. – 2003. – № 9. – P. 17-23. (In Ukrainian)
11. Stetsiuk P. The Constitution of Ukraine as a value, a guarantee of national statehood of the Ukrainian people: Report. – Lviv; Astrolabe, 2004. 31 p. (In Ukrainian)
12. Krusyan A. All-Ukrainian forum of legal scholars "The latest constitutional process in Ukraine: the decentralization of power" / A. Krusyan // Law. Herald. Supplement to the magazine "Law of Ukraine". – K .: In Yure, 2015. – C.46–49. (In Ukrainian)
13. Magnovsky IY Constitutional and legal regulation of the territorial structure of Ukraine: history, modernity, prospects: author's ref. dis. …. Dr. jurid. Sciences: 12.00.02 /I.M. Magnovsky. – Kharkiv, 2015. – 40 p. (In Ukrainian)


**Recived: 20/05/2021**
**1st revision: 15/06/2021**
**Accepted: 02/07/2021**

**O. Martselyak, Dr. Sc. (Law), Prof.**
**Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine**

## 25 YEARS OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE: RESULTS AND FURTHER PROSPECTS

***The purpose of the article is to analyse the role of the Constitution of Ukraine in the state-building and law-making processes and to study the problem of necessity and directions of its improvement.***

***The methodological basis of the work is a set of general and special scientific methods. It is based on the philosophical method of dialectics. Methods of recognition such as logic-semantic, system-structural, formal-legal, comparative-legal and other methods of recognition of processes and phenomena are used for the purpose of work.***

***The article emphasizes that the adoption of the Constitution of Ukraine in 1996 marked an important stage of the national state building, which legally defined the transformational transition of Ukraine from totalitarianism to democracy. It is noted that the Constitution of Ukraine, as a legal act of supreme legal force, has been the legal basis for the formation of Ukraine as a democratic, legal and social state and has become a political and legal document of a programme character, which directed Ukrainian society and public authorities to appropriate democratic reforms in the field of the state-building and law-making processes.***

***It is noted that a number of political, social, economic and legal factors put on the agenda the issue of constitutional reform in our country, which should aim at achieving the European level of socio-economic development, modernization of the existing governance system, improvement of public authority and the legal status of citizens.***

*It is defined that the modernization of the Constitution of Ukraine should aim primarily at ensuring the legitimization of the Constitution of Ukraine and cover the following areas: 1) elimination of contradictory provisions and Soviet vestiges from the content of the Constitution of Ukraine; 2) improvement of the national political system and the domestic mechanism of public power (including decentralization of power); 3) introduction of an effective model of the territorial organization of Ukraine.*

*It is concluded that the constitutional reform in Ukraine should be comprehensive, systematic, complete, and take place clearly within the framework of the provisions of Chapter XIII of the Constitution of Ukraine. The renewed Constitution of Ukraine should guarantee the irreversibility of the country's democratic development, become an effective tool for protecting Ukraine from external military aggression, and protect the Ukrainian people from threats and challenges in the context of globalization, climate change, and international terrorism; it should become a constitution of the future, a constitution of development, a constitution guaranteeing self-expression and affirmation of person as a unique member of society, a constitution which is a model of new constitutional values and new approaches to understanding the essence of the state, civil society and a human.*

*Keywords: constitution, constitutional reverse, constitutional reform, modernization of the Constitution of Ukraine.*

**Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies, 2021; 3 (118): 73-76**
**УДК 342**
**DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/3.118-13**

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing center "Kyiv University", 2021

**А. В. Матат, асп.**
**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна**
**ORCID ID: 0000-0002-1198-0505**

# ПРО УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І ЙОГО РОЗВИТОК У ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

***Розглянуто питання українського конституціоналізму в період відновлення незалежності України. Досліджено юридичний процес проголошення незалежності в Україні, а також пов'язані з ним події, як-то ухвалення Конституції України – Основного закону держави. Крім того, аналізується категорія "конституціоналізм" як універсальне поняття в конституційному праві, його змістовне наповнення цінностями та принципами. Указані особливості мають свою специфіку в межах окремої демократії, адже на прикладі дослідження українського конституціоналізму автор звертається до поняття "незалежність" як конституційно закріпленої характеристики держави. З'ясовано, що конституціоналізм в Україні має тісний зв'язок з європейською моделлю, а також характеризується власною специфікою, до якої належить незалежність як конституційна цінність і конституційний принцип. Указані обставини автор пояснює тим, що на конституційному рівні серед загальних засад конституційного ладу закріплено незалежність у переліку ознак держави за статтею 1 Конституції України. Окремо розглянуто доктринальні положення, присвячені дослідженню конституціоналізму українськими правниками, а також аналізується рішення Конституційного Суду України, в якому розкрито значення України як незалежної держави. Таким чином автор пояснює специфіку українського конституціоналізму.***

***Ключові слова: конституціоналізм, український конституціоналізм, незалежність, відновлення незалежності України, Конституція України.***

## ВСТУП

В українській правничій доктрині виокремлюють різні етапи розвитку та формування тих чи інших категорій. Так, у праві можна визначити основні для національної правової системи терміни і поняття, зважаючи на відповідні особливості та традиції у державі. Як правило, основні правничі категорії беруть початок із формування поглядів на них у порівняльно-правовій перспективі, що означає приналежність до універсальних цінностей. Наведену тезу можна розглянути на прикладі багатоаспектної категорії "конституціоналізм", яка активно розвивається та пройшла шлях переосмислення в межах української правничої доктрини. Зокрема, на вказані обставини вплинули різні фактори, одним з яких слід вважати відновлення незалежності держави, процес якого почався з ухвалення Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, схваленого Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року.

Загалом, конституціоналізм як основну категорію для національної правової системи можна назвати засадничою, адже вона є універсальною та слугує об'єктом для аналізу особливостей розвитку і права, і суспільства в умовах демократії. З одного боку, конституціоналізм – категорія науки конституційного права, а з іншого – конституційне право як основа правової системи будь-якої демократичної держави має вплив на розвиток інших галузей права через конкретизацію конституційних прав людини. Понад тим, конституціоналізм відіграє у цьому контексті не останню роль як із погляду доктрини, так і практики.

Саме завдяки своїй універсальності, конституціоналізм досліджують у різних аспектах: як правничу категорію, як ідеологію, як доктрину тощо. Таким чином, пропонуємо розглянути особливості розвитку українського конституціоналізму та формування його змістовного наповнення, зважаючи на державотворчі процеси з відновлення незалежності в Україні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Конституціоналізм у фокусі правничих досліджень займає чільне місце серед наукових праць українських правників. У наукових публікаціях можна віднайти різноманітні проблемні питання, присвячені вказаній тематиці. Особливу увагу на цю проблему звертають в основному конституціоналісти (наприклад, Ю. Барабаш говорить про український конституціоналізм, як пріоритетний об'єкт наукових досліджень [1, с. 93–99]), але український конституціоналізм також розглядають і теоретики, й історики права.

Аналізуючи публікації, предметом яких є категорія "конституціоналізм", можемо виділити наукові праці таких українських дослідників: О. Бориславської [2], А. Крусян [3], В. Речицького [4], М. Савчина [5], П. Стецюка [6], В. Федоренка [7, с. 64–92], В. Шаповала [8], С. Шевчука [9, с. 51–56] та багатьох інших правників.

Метою статті є аналіз конституціоналізму в контексті його формування та розвитку як категорії в українській правничій доктрині за період відновлення незалежності України, а також огляд сучасних тенденцій українського конституціоналізму.

## ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Універсальні цінності та принципи, які досліджуються в межах конституційного права (людська гідність, людські права, демократія, верховенство права), зазвичай розглядають разом із категорією конституціоналізм. За своєю

© Матат А. В., 2021